

**Francis Rapp,
Církev a náboženský život
západu na sklonku středověku,
Brno: Centrum pro studium
demokracie a kultury 1996, 344 str.**

Českému čtenáři se dostává do rukou překlad knihy francouzského historika, medievisty a profesora štrasburské univerzity Francis Rappa. Autor syntetické práce se čtenáři snaží přiblížit život západní křesťanské církve v období pozdního středověku. Kniha je rozčleněna do dvou celků: První místo zaujímá avignonské papežství, následuje schizma a konciliarismus jako východisko z krize. Restauraci papežské moci provázely tři momenty: jednak vítězství nad koncilem a obnova papežského státu, jednak řada konkordátů. Víru a zbožnost pozdního středověku představuje autor prostřednictvím nauky, náboženské výchovy a zbožnosti křesťanského lidu. I přes vzájemně neporozumění mezi západní a východní církví a přes starší neúspěšné pokusy o sjednocení došlo k formálnímu vytvoření církevní unie. Akutním a živým problémem se stala hereze; v českém prostoru se hnutí vymklo z rukou církve. Odpověď církve byl pokus o reformu. Autor neopomněl uvést též nejvýznamnější mystiky a nové formy zbožnosti.

Z drobností, které by bylo dobré upřesnit, bych rád upozornil na zmínku o Petru Chelčickém jako o zakladateli Jednoty bratrské (s. 152). Přesnější by bylo psát o něm jako o jejím duchovním otci. Roku 1420 Zikmund Lucemburský ještě nebyl císařem (s. 149). Fridrich Habsburský (1415-1493) byl, nepočítáme-li Fridricha Krásného, třetím římským panovníkem tohoto jména, nikoliv šestým (s. 52). Překlad knihy je náročnou a záslužnou prací; vyplatí se ale nechat jej před vydáním recenzovat odborníky. Z údajů v knize nevyplývá, že se tak stalo. A tak se např. dozvídáme o středověkém Maďarsku (s. 38, 65, 134), přestože se u nás toto označení používá toliko pro státní útvar Maďarů doby moderní v hranicích ustavených po první světové válce, a o kancléřství českého království (s. 144), což je instituce neznámá; patrně se mělo jednat o českou kancelář.

S uspokojením můžeme konstatovat, že se v seznamu literatury objevují i tituly českých historiků, např. F. M. Bartoše, J. Kadlece, R. Kalivody, A. Molnára aj. Ke konci publikace je připojen slovníček základních pojmů a jmenný rejstřík. Kniha bude obohacením pro široký okruh čtenářů, laiky a studenty počínaje a historiky a religionistiky konče.

PAVEL KRAFL

**Růžena Dostálová,
Radislav Hošek,
Antická mystéria,
Praha: Vyšehrad 1997, 365 s.**

Ještě před nedávnem pohled do příruční knihovničky původně české a překladové literatury k dějinám náboženství připomínal díky její mezerovitosti cimbuří hodně zdevastovaného hradu. Ne, že by dnes bylo po právu hovořit o nezdolných pevnostech stěnách, mezi jejichž jednotlivé kvádry žiletku nezastrčíš, přece však nejedna z velkých proluk již zmizela. Zásluha o to přináležejí autorům jako jsou R. Dostálová a R. Hošek, z jejichž pera jeden z takových kvádrů pod titulem *Antická mystéria* vzešel. Oba jmenovaní náležejí mezi dobře známé odborníky ve svých oblastech. Jejich dřívější práce, např. *Byzantská vzdělanost* R. Dostálové, *Země bohů a lidí* R. Hoška nebo jeho *Antické Černomoří* (napsané ve spolupráci s J. Bouzkem) dokázaly uchvátit nejen specialisty, ale každého zájemce o historii. Nyní společně vydali knihu, která láká k uchopení, zve k prolisování, upoutává k přečtení, a nadto svým celkovým vyhotovením – budíž pochvalně zmíněno na adresu nakladatelství Vyšehrad – ostatním nakladatelům připomíná, že kniha má být knihou, a nikoli sešitem.

Antická mystéria jsou věnována otázkám, na něž se váže tajemno, neznámo, s nimiž se pojí jistá exkluzivita a jež počínaje modernou vykazují rostoucí přitažlivost. Při všem zvláště dnes patrném zájmu o ně se přehlídí, že antická mysterijní náboženství utvářela, a to po historicky velice dlouhý údobí, nejen podobu náboženského myšlení, ale rovněž profil filosofické, literární, umělecké před-

stavy světa, a že jejich dědictví je mnohdy dodnes zbytkově a nepochopeně přítomné v jazyce a ve zvycích. Jestliže potom autoři mystéria podrobně připomínají, upomínají tak i na nutnou pozornost náležející současnosti a člověku současnosti, jehož postavení ve světě, nechť racionálně odkouzleném, závisí vždy ještě více od představ než od holé faktičnosti, a nemá tudíž nikdy daleko k mytizaci. A jestliže tak činí očističně od emocí, nenabádavě i bez varovných prstů, věcným popisem dochovaných jevů a jejich významů, s minimem nezajištěných interpretací a bez vyhledávání dalekosáhlých vykonstruovaných souvislostí, je to v době usilovně ždímající každou kapličku tajemství ze záhybů minulosti přístup vzhledem k tématu ojedinělý a pozoruhodný.

Struktura knihy sama prozrazuje, co autoři zpřesňují v ediční poznámce (s. 348), totiž že *Antická mystéria* vznikla rozvinutím tématu vysokoškolské přednášky. Čtrnáct kapitol v poměrně pevném a opakujícím se výkladovém rytmu seznamuje s dobovým pozadím mystérií, s vybranými kulty (pojednána jsou eleusínská mystéria, kult Kabeirů na Samothráce, Dionýsovy kulty, orfismus, kult Isidy a Osirida, kult Kybely a Attida, kult Boha Slunce a mithraismus), se širokou paletou vztahů mystérií kultů k ostatním náboženským nebo kulturně duchovním útvarům svého prostředí (jmenovitě ke křesťanství, filosofii a gnózi), a nechybí ani kapitola o magii a theurgii a o některých, zpravidla již pokřivených formách novověké fascinace mystérií náboženstvími. Barevné i černobílé ilustrace a přílohy, mapy, přehledně a s jednotlivým užitím užitím užitím seznam literatury, a v neposlední řadě slovníček odborných termínů a rejstřík činí z publikace velmi dobře vybavenou, učebnicově skvěle vyhovující knížku.

Samotné texty soustřeďují na nemalém prostoru informace, které knihu opravňují k tomu, aby o sobě hovořila jako o „první české rozsáhlé monografii o tomto tématu vůbec“ (viz přebal). Ačkoli poznatky o některých zde popisovaných mystériích mohl zatím čtenář čerpat i jinde (nejnověji v překladu Eliadeho *Dějiny náboženského myšlení I*, Praha 1995; méně doporučeným titulem je poněkud nešťastný, až téměř pokažený překlad *Vědy o mytologii* autorů K. Kerényiho

a C. G. Junga, Brno 1995), žádný z dosavadních zdrojů se recenzované knize nevyrovná zpracováním, uceleností, přehledovostí ani dostupností informací. Totéž lze říci o teoreticko poznávacím přístupu autorů, jenž se blíží až jakémusi noetickému asketismu. V komparacích, při odvozování nebo v dovozování nikdy nejdou ani krok za suchý fakt, který mohou doložit. Někdy, jako například při osvětlování poměru mezi mystériími kulty a křesťanskými obřady, je to snad až na škodu věci: diskuse o ovlivnění křesťanství mystérií, o původu a důvodech analogií mezi křesťanstvím a mystériími náboženstvími zabírají již hodně místa, nejen badatel už podlehl vábení jedné či druhé strany, jiní zase zakládají synkretismus, a přinejmenším mapující popis těchto polemik a jejich vývoje by kromě implicitního příspěvku k dějinám religionistiky znamenal mnoho též pro pochopení významu mystérií. Je to však autorský přístup, který si vynucuje respekt, i kdyby s ním čtenář nesouhlasil.

Méně respektovánímhodný se zdá být způsob nakládání s některými termíny, které se v textech opakují v různých souvislostech a s různým uchopením. Nevyjasněné se jeví především užití termínu mýtus; autorské pojetí mýtu je nezřetelné a umožňuje až fakticky protikladné teze (např. na str. 145 je „mýtus předložen jako historická událost“, na str. 257 se zase říká, že v mystériích je „utrpení boha chápáno jako mýtus“, tj. ahistoricky či bez snahy prokazovat historičnost myticky proběhnuvších událostí). Jakoby se pojetí mýtu pohybovalo po určité škále, sahající snad od mýtu jako odzrcadlení historické události po mýtus jako vyprávění pro děti před usnutím; přičemž je patrné, že není jedním ani druhým, pouze tím být může, podle příležitosti, v jejíž souvislosti se právě hovoří. To samozřejmě není dobře, už jenom proto, že ostatních prvků narušujících plynulou četbu je velice málo.

Co možná bude čtenář obeznamenější třeba s filosofii náboženství postrádat jsou moderní recepce mystérií, zvláště jejich filosofické odrazy. Kapitola *Mystéria a filosofie* je z tohoto zorného úhlu velikým zúžením celé problematiky; ačkoli je zapotřebí ocenit, že byla do knihy vřazena jako tematika přesahující její více historický záběr, přesto by vyžadovala širší komentář, zabraňující nedo-

rozuměním. Vztah mysterijního a filosofického v dějinách pokračoval mnoha školami, proudy i individuálními pojetími po novoplatónském stupni, jímž výklad knihy končí. Jenom upozornění na středověké, ale zejména novověké a moderní pozice mohlo pohled knihy značně ucelit: nepadne-li nyní ani jednou v celém textu jméno F. Nietzscheho (kvůli jím rozpracované kontrapozici apollinského a dionýsovského živlu), neobjeví-li se nikde zmínka o dějinách Nové mytologie (započavších sklonkem 18. století v Německu jako romantická ozva na myšlenku mysteriálně dosahované duchovní nesmrtnosti, znalosti počátku a konce věcí) a chybí-li zmínka o současných tzv. nových náboženstvích, v nichž se komplementárně k jiným objevují rezidua mysterijních kultů, je to ne snad přímo okleštění tématu, ale určitě ochuzení díla. To nebylo nezbytné i proto, že k uvedeným oblastem existuje česká literatura a některé zajímavé interpretace, namátkou výkladu P. Kouby o nietzscheovském posazení dionýsovského prvku v moderní kultuře.

Nechci ale vyvolávat dojem přílišné kritičnosti. *Antická mystéria* jsou knížka velmi zdařilá a ještě více potřebná, která bude nepochybně sloužit historikům, religionistům, filosofům náboženství, zájemcům nejširšího okruhu. Je napsaná pěkným jazykem – vůbec nezapomíná, že knížka by měla být pěkná –, dobře se čte a bude se o ní jistě i dobře diskutovat na přednáškách a seminářích z dějin starověkých náboženství. Religionisté, kteří ji budou používat, neprohloupí; ostatní se mohou alespoň poučit, jak se dělá dobrá práce u historiků.

BŘETISLAV HORYNA

